

УДК [130.2:316.7](477.83-25):355.01(470+571-651.1:477)
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.61.10>

МІСЬКИЙ ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОСТІР КУЛЬТУРИ ВОЄННОЇ ДОБИ: ЛЬВІВСЬКИЙ ДОСВІД КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ

Ольга Ліщинська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії культури,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

Стаття присвячена культурним інституціям міста Львова, які формують міський простір культури в умовах російсько-української війни. Показано, що місто – соціально-просторова спільність – об'єднане колективною пам'яттю, ідентичністю, цінностями. З'ясовано, що аксіологічна значущість міста розгортається між минулим і майбутнім через сучасність як місце їх зустрічі. Окреслено культурні інституції як установи зі створення, збереження і трансляції культурного досвіду, норм, цінностей, здобутків, що творять соціокультурний контур міста. Вказано на руйнівний характер воєнних подій останніх трьох років, що позначається на діяльності культурних інституцій. Наголошено, що культурні установи міста Львова в умовах війни засвідчили надзвичайну стійкість, адаптивність, налаштувалися на потреби обороноздатності, підтримку збройних сил і цивільних громадян, релокацію культурних закладів і діячів культури з прифронтових регіонів. Проаналізовано діяльність культурних інституцій Львова за період повномасштабної війни, зосереджено увагу на новостворених установах. Простежено діяльність нових культурних закладів, які фокусуються на досягненні минулого, отже, працюють із проблематикою культурної пам'яті, ідентичності, спадщини. З'ясовано, що серед таких установ – культурний простір «Історія», Львівська муніципальна бібліотека (кластер сорока дев'яти закладів), Культурний хаб ЮНЕСКО та інші. Показано нові культурні інституції, націлені в майбутнє, що відповідають на актуальні запити воєнної / поствоєнної доби: резильєнтність, відповідальність, інклюзивність. Продемонстровано ці вектори на прикладі таких нових установ, як: муніципальний культурний простір MONO від Unbroken, Jam Factory Art Center, музеїв у темряві «Третя після опівночі» та інші. Підсумовано, що новостворені культурні інституції Львова поєднують традиції і новації, культурну спадщину і нові креативні проєкти.

Ключові слова: культурні інституції, місто Львів, воєнний стан, культурна пам'ять, ідентичність, відповідальність, інклюзивність.

Культурні процеси сучасності зосереджені в містах, формуються і розгортаються на основі їх урбаністичного потенціалу та значущості. Місто – це соціально-просторова спільність, а його обшир задає і виробляє цінності. Як відомо, творець філософії простору й автор концепції «права на місто» А. Лефевр визначав місто як оформлений простір, наповнений різноманіттям соціальної активності, що розгортається з плином часу. Ці міркування співзвучні зі словами іспанського філософа Ж. Субіроса про міський простір як місце, що виробляє людський досвід, каркас, у якому матеріалізуються примхи історії, дієвий механізм, що надає форми та значення досвіду, задає шкалу цінностей, стимулює сприйняття, зустріч, діалог, обмін, толерантність, відповідальність, ідентичність, колективну пам'ять [6]. За Ж. Субіросом, місто – це «соціальна турбіна» і водночас «духовне павутиння»; попри гетерогенність тут панують колективні сенси, ідеї, спільна культура.

Можна вважати, що діапазон цінностей, творених у просторі міста, поєднує два полюси – минуле і майбутнє – через сучасність як точку їх зустрічі. Минуле проступає

повсюдно: місто є музеєм історії. За Ж. Субіросом, місто – це місце, де люди формують каміння, а каміння формує людей, де крик інколи має те ж значення, що і тиша, а спогади та історії, як ілюзії і проекти, а певним символічним ідеалом міста є його духовний осередок – історичний центр [6]. Водночас місто актуалізує всі процеси сьогодення і задає вектори майбутнього розвитку. Минуле, як історія і пам'ять, а також сучасність і націленість у майбутнє проявляються в діяльності інституцій міста. Саме вони оприявнюють міську ідентичність, засвідчують належність до спільноти міста через спільні досвіди, цінності, переконання. Серед сукупності інституцій, які творять соціокультурний контур міста і забезпечують його належну життєдіяльність, істотну роль відіграють установи культури. Культурні інституції – це установи зі створення, збереження, транслявання культурних норм та цінностей, здобутків та продуктів. Вони творять обширну мережу і групуються в кластери за певними функціями.

Культурні інституції породжені містом – соціально-просторовою спільнотою, «соціальною турбіною» і «духовним павутинням» (за Субіросом). Місто задає шкалу цінностей для їх функціонування у просторі між двома полюсами – минулим і майбутнім. Гострим злободенним випробовуванням для діяльності інституцій в Україні є нинішні обставини російсько-української війни.

Війна як стан гострої надзвичайності впливає на усі соціокультурні ланки українського суспільства. Руйнівний вплив війни позначається на всьому бутті країни і суспільства. Зокрема, за даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, станом на серпень 2025 р. в Україні зруйновано та пошкоджено 1553 пам'ятки культурної спадщини (з них 148 зі статусом національного значення) та 2388 об'єктів культурної інфраструктури (з яких 481 повністю знищено). Найбільших руйнувань зазнали пам'ятки у Харківській, Херсонській, Одеській, Донецькій, Київській областях та м. Києві [1].

Руйнувань і шкоди зазнає культурна інфраструктура усіх регіонів України, включно з Львівщиною. Серед пошкоджених об'єктів культурної спадщини Львова за час повномасштабного вторгнення варто згадати церкву Пресвятої трійці, музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича (частина експозиції Львівського історичного музею), житловий комплекс на вул. Стрийській № 50–76 у стилі раннього функціоналізму (пам'ятка архітектури місцевого значення), кам'яниця на вул. Коновальця, 44 у стилі пізньої сецесії, будівля на вул. Мельника, 7 – сецесійна вілла Людвіка Геллера (пам'ятка архітектури місцевого значення).

Незважаючи на реалії війни, від перших днів повномасштабного вторгнення інституції Львова виявили максимальну адаптивність до умов воєнного стану і почали чинити рішучий спротив російській агресії. Функціонування культурних інституцій відбувається в умовах російських ракетних та дронівих атак, зазнають руйнувань та пошкоджень їх об'єкти та інфраструктура, ритм роботи переривають постійні повітряні тривоги. Загрози для нормальної діяльності культурних інституцій з 24 лютого 2022 р. також пов'язані з втратою працівників (через вимушений переїзд за кордон чи в інші регіони, мобілізацію до війська і т. ін.). Установи неповною мірою отримують належне матеріальне і фінансове забезпечення, виникають проблеми з логістикою тощо.

Попри всі випробування воєнного часу, культурні установи Львова миттєво налаштувалися на нові реалії, виявили надзвичайну стресостійкість, гнучкість, адаптивність, а головне, принципову україноцентричну громадянську позицію у своїх діях. Уже 24 лютого 2022 р. практично всі культурні інституції міста стали благодійними, волонтерськими, логістичними осередками для потреб, зумовлених війною. Стали прихистками для внутрішньо переміщених осіб, «пунктами незламності» під час блекаутів, спричинених російськими ракетними атаками і нищенням енергетичної інфраструктури.

Отже, культурні інституції Львова вимушено змінили вектори своєї попередньої діяльності, націлюючись на актуальні потреби з посилення обороноздатності, підтримки збройних сил і цивільного населення, релокацію установ з прифронтових зон. Вони засвідчили свою значущу роль як стійкі і дієві осередки громадянського суспільства. Діяльність культурних установ під час війни можна охарактеризувати такими головними тезами: самоорганізація і консолідація, взаємопідтримка і мережування; релокація; захист спадщини (технічні заходи, пам'яткоохоронна діяльність, інституційна взаємодопомога і запозичення міжнародного досвіду; оцифрування спадщини); культурна діяльність (меморіалізація, документування, культурна дипломатія тощо) [3, с. 71]. Діяльність культурних інституцій Львова виливається у проекти зорієнтовані на солідарність, підтримку, гуртування; адаптацію до нової воєнної реальності й арттерапію; підняття патріотичного і бойового духу; утвердження національно-державної ідентичності та розбудову держави. Формат культурних практик – це мілітарна тематика; благочинні та «бункерні» проекти; залучення військових і вимушено переміщених осіб до культурних подій; культурна дипломатія, промоція та адвокація культури [3, с. 72].

Діяльність інституцій за останні три з половиною роки увиразнилася також потужним феноменом культуротворення. Цей діяльний вектор цілком відповідає урбаністичній місії установ культури. Як уже було зазначено, культурні інституції і формат їхньої діяльності породжені містом, саме місто задає шкалу цінностей для їх функціонування у просторі між двома полюсами – минулим і майбутнім.

У такому ключі постають новостворені культурні інституції Львова: одні у своєму фокусі діяльності спираються на минуле – працюють з питаннями пам'яті, культурної спадщини та ідентичності; інші націлені в майбутнє, орієнтовані на нагальні потреби воєнної / поствоєнної доби: резильєнтність, відповідальність та інклюзивність. Контур новостворених інституцій можна окреслити так: через традиції – до новацій, від збереження сутнісних основ – до креативного творення нового.

Розглянемо новостворені культурні інституції Львова, які працюють із концептами пам'яті, спадщини, ідентичності. За час повномасштабної війни з'явилися нові форми культурних установ, як-от об'єднання кількох закладів. Зокрема, у вересні 2023 р. створена єдина Львівська муніципальна бібліотека – кластер із сорока дев'яти публічних бібліотек. Вона постала внаслідок об'єднання централізованої дорослої і дитячої бібліотек. У діяльності установи з'явилися нові актуальні напрями діяльності, наприклад проєкт бібліотерапії – реабілітації через літературу. Зокрема, у вересні 2025 р. організували подію «Казкотерапія. Історії, які зцілюють» [4].

Восени 2022 р. відбулося об'єднання Львівського органного залу з муніципальним хором «Гомін», що послужило поштовхом для значної активізації діяльності обох установ. Влітку 2025 р. хор «Гомін», який набув значної популярності, почав великий гастрольний тур двадцятьма містами України, поширюючи і пропагуючи українську естрадну пісню ХХ ст.

У лютому 2025 р. розпочав свою діяльність культурний простір «Історія» із заявленою місією працювати з історією через книги, візуальне мистецтво, перформативні практики, відеоігри, лекції та різноманітні події. Простір перебуває ще в процесі розбудови і в майбутньому поєднає галерею, книгарню, подієвий майданчик.

У Львові запланували відкрити музей новітніх героїв – для пошанування пам'яті учасників Революції Гідності і російсько-української війни. В управлінні культури Львова наголошують, що в майбутньому музеї пропонують облаштувати експозиційний простір для виставок; лекторій та конференцзал для освітніх подій, зустрічей ветеранів та їхніх

родин; кінозал; фондосховище; відкритий оглядовий майданчик з подісвим простором на даху [2]. Простір довкола музею робитимуть функціональним: тут планують проводити інтерактивні виставки та різноманітні зустрічі. На території буде зона для відпочинку, територія для дитячого дозвілля, зелені насадження тощо.

Націленість на збереження традицій, утвердження культурної ідентичності та захист спадщини можна продемонструвати виявом підтримки установ, постраждалих від війни. Прикладом слугує досвід міста Львова, який приймає релоковані культурні інституції. З перших днів повномасштабного російського вторгнення таку ініціативу виявили Львівський органний зал, музей «Територія терору», театр Лесі Українки, Jam Factory Art Center, Муніципальний мистецький центр, які прийняли у своїх стінах релоковані установи. Інституції культури, які перемістилися до Львова, – це, зокрема, Луганська обласна філармонія, Луганський обласний краєзнавчий музей, Маріупольська художня школа ім. А. Куїнджі.

На початку 2025 р. у Львові відкрили Культурний хаб ЮНЕСКО, багатофункціональний простір для розвитку, популяризації української культури, а також збереження спадщини.

Установи культури, фокус діяльності яких зорієнтований на сьогодення і майбутнє, активно працюють із потребами і завданнями воєнної доби. Одним із найзлободенніших є запит на інклюзивність – середовище безпечності, відкритості, доступності, безбар'єрності.

Прикладом такої установи є музей у темряві «Третя після опівночі» (Київ і Львів). Культурна інституція створює нові можливості і творить простір доступності. Тут проводять різні культурні події за участю незрячих екскурсководів та музикантів. Творці цієї інституції ставлять широкі завдання – від культурної просвіти, соціалізації незрячих до їх працевлаштування – і, що дуже важливо, мають на меті повернути увагу громадськості до цієї категорії людей, підвищити суспільний рівень емпатії та толерантності.

У кінці грудня 2024 р. у Львові відкрили муніципальний культурний простір MONO, який належить до мережі Unbroken – Національного реабілітаційного центру для захисників та цивільних, постраждалих від війни. Простір MONO розмістився у відреставрованій пам'ятці культурної спадщини, кам'яниці XVII ст. на площі Ринок, і має на меті працювати з травматичним досвідом через мистецтво, використовуючи життєдайний потенціал арттерапії. Виставки, лекції, дискусії, воркшопи, мистецькі практики простору націлені головню на роботу з ветеранами і для ветеранів. Аналогічний новий культурний заклад, відкритий у Будинку офіцерів Львова на початку 2025 р., – мистецько-освітній патріотичний імерсивний простір «АРТ-42м²».

Серед нових інституцій, створених протягом 2022–2025 рр., є багато креативних установ, що працюють із сенсами, важливими актуальними темами і сприяють напрацюванню резильєнтності – життєстійкості в умовах війни. Зокрема, це Jam Factory Art Center, Центр інтелектуального мистецтва Меркурій, міждисциплінарний простір «Дім звуку», Дім 42 ЛКП «Львівське радіо», Музей науки, Zenyk Art Gallery, артпростір «Я Галерея Пентхаус», артгалерея «Шум».

Jam Factory Art Center – культурна інституція, яка повною мірою задає і утверджує весь діапазон цінностей соціокультурного простору міста Львова, поєднуючи минуле і майбутнє через сучасність. Працюючи із сучасними культурними процесами, діячі артцентру відкриті до діалогу з різними часовими періодами, культурами, громадами. Інституція закладає такі базові цінності своєї діяльності, як: інклюзія, різноманітність, справедливість, доступність, а проекти націлює на соціальну відповідальність. Прикладом може

слугувати перший масштабний виставковий проєкт, яким відкрився артцентр у листопаді 2023 р., «Наші роки, наші слова, наші втрати, наші пошуки, наші ми» – це мистецькі твори укладені за принципом новел у кілька виставкових залів, що долають межу історії і сучасності, колективного і персонального досвідів, мають наскрізну ідею пошуку спільності, спільнотності як стежину боротьби в згущеному часі війни [5].

Підсумовуючи, варто підкреслити, що в умовах повномасштабної російсько-української війни культурне життя України не тільки не припинилося, а й увиразнилося новим культуротворенням. На прикладі простору міста Львова можна продемонструвати низку новостворених культурних інституцій. Діапазон їхньої діяльності – від проблематики минулого (культурна пам'ять, спадщина та ідентичність) до націлення в майбутнє і на потреби воєнної / поствоєнної доби (резильєнтність, інклюзивність та відповідальність).

Список використаної літератури

1. Внаслідок повномасштабного російського вторгнення в Україні зруйновано / пошкоджено 1553 пам'ятки культурної спадщини та 2388 об'єктів культурної інфраструктури / Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики. URL: https://kompkd.rada.gov.ua/news/main_news/76877.html
2. Завали кінотеатру «Дзвін» розберуть: на його місці буде музей новітніх героїв / Пресслужба ЛМР. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/culture/304320-zavaly-kinoteatru-dzvin-rozberut-na-ioho-mistsi-bude-muzei-novitnikh-heroiv-video>
3. Ліщинська О. Соціокультурний ландшафт інституцій міста Львова в умовах повномасштабної війни. *Актуальні проблеми філософії та соціології* : наукове фахове видання. 2024. № 48. С. 70–74. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/48_2024/13.pdf
4. Офіційний сайт Львівської муніципальної бібліотеки. URL: <https://lmb.lviv.ua/events/onlajn-podiya-kazkoterapiya-istoriyi-yaki-zcilyuyut>
5. Виставка «Наші роки, наші слова, наші втрати, наші пошуки, наші ми» / Офіційний сайт Jam Factory Art Center. URL: <https://jamfactory.ua/projects/exhibition-our-years/>
6. Субірос Ж. Культурні стратегії та оновлення міста: досвід Барселони. *Місто й оновлення. Урбаністичні студії* ; редкол.: С. Шліпченко, В. Тимінський, А.Макаренко, Л. Малес, І. Тищенко / Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні. URL: http://ua.boell.org/sites/default/files/urban_study2.pdf

URBAN INSTITUTIONAL SPACE OF WAR-ERA CULTURE: EXPERIENCE OF CULTURAL CREATION IN LVIV

Olha Lishchynska

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Philosophy, Department of Theory and History of Culture
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The article focuses on the activities of cultural institutions of the city of Lviv, which shape the urban cultural space in the conditions of the Russian-Ukrainian war. The author shows that the city is a socio-spatial community united by collective memory, identity, and values. The article reveals that the axiological significance of the city unfolds between the past and the future through the present, as a place of their meeting. Cultural institutions are shown as institutions for the creation, preservation, and transmission of cultural experience, norms, values, achievements, and products that create the socio-cultural contour of the city. The author shows how the destructive nature of the military events of the last three years affects the activities of cultural institutions. It is emphasized that the cultural institutions of the city of Lviv in wartime conditions

demonstrated extraordinary resilience, adaptability, and were tuned to the needs of defence capability, support for the armed forces and civilians, and the relocation of cultural institutions and cultural figures from front-line regions. The article analyses the activities of cultural institutions in Lviv during the period of full-scale war and highlights the newly created institutions. The activities of new cultural institutions that focus on understanding the past, therefore, work with the issues of cultural memory, identity, and heritage, are traced. The author addresses such institutions as the cultural space “History”, the Lviv Municipal Library (a cluster of forty-nine institutions), the UNESCO Cultural Hub, etc. The article shows new cultural institutions aimed at the future, which respond to the current demands of the war/post-war era: resilience, responsibility, inclusivity. They are demonstrated by the example of such new institutions: the municipal cultural space MONO by Unbroken, Jam Factory Art Center, the museum in the dark “Third after Midnight”, etc. The author concludes that the newly created cultural institutions of Lviv combine traditions and innovations, cultural heritage and new creative projects.

Key words: cultural institutions, the city of Lviv, martial law, cultural memory, identity, responsibility, inclusiveness.